

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Дубини Сергія Олександровича на тему «Морфометрія очної ямки дорослих людей за даними комп'ютерної томографії», виконаної в Донецькому національному медичному університеті імені М. Горького МОЗ України і поданої на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.03.01 – нормальна анатомія – до спеціалізованої вченої ради Харківського національного медичного університету МОЗ України

Актуальність обраної теми

За умов сьогодення планування операцій на черепі, і, зокрема, в краніофасціальній зоні, вимагають високої точності даних і оцінки меж мінливості анатомічних утворень прижиттєво. Сучасна медицина дає змогу отримати подібні дані. Разом з тим, відсутність у лікарів необхідного обсягу знань і навичок використання сучасних методів візуалізації, неврахування чинників анатомічної мінливості, суб'єктивно-досвідний шлях вироблення тактики лікування виступають важливими чинниками зниження ефективності надання медичної допомоги. Виникнення і розвиток сучасних медичних технологій, перш за все, пов'язаних із можливістю відновлення кісткових структур очної ямки після травматичних ушкоджень та використання сполучень очної ямки з порожниною черепа для нейрохірургічних втручань, актуалізує потребу в отриманні повного і вірогідного уявлення про кількісні параметри очної ямки, які повинні стати інформаційною базою для цілої низки галузей медицини: від травматології і косметичної медицини до нейрохірургії.

В літературі відомі дані про кількісну анатомію певних структур очної ямки, зокрема, довжину її стінок, глибину та параметри входу. Разом з тим, результати наявних досліджень демонструють різноманіття підходів до вимірювання морфометричних показників очної ямки, відмінності у формуванні досліджуваних груп за віком, статтю, етнічною ознакою, різницю у методах дослідження. Все це призводить до неточності і

непорівнянності отриманих даних і значно знижує їх інформативну цінність для практичної медицини. Крім того, наприклад, вікові зміни у кількісних показниках очної ямки вважалися незначущими для людей дорослого віку і відслідковувалися лише у пренатальному періоді і у період від народження до досягнення дорослого віку. Однак у світлі нових даних щодо резорбції кісткової тканини з віком виявилось, що даний аспект мінливості кількісних параметрів очної ямки дорослих людей є недослідженим.

З огляду на сказане тема дослідження Дубини С.О., присвяченого вивченню індивідуальної мінливості морфометричних характеристик очної ямки дорослих людей, яке здійснене з використанням сучасного неінвазивного методу прижиттєвої візуалізації її кісткових структур, є безсумнівно актуальною та практично значущою.

Додатковим аргументом актуальності дисертаційної роботи виступає її виконання в рамках плану наукових досліджень Донецького національного медичного університету імені М. Горького МОЗ України на тему «Розробка та застосування нових методів профілактики і лікування уражень сітківки при діабеті, ускладнень після оперативного лікування глаукоми, катаракти та запальних захворювань судинного тракту органа зору» (номер державної реєстрації 0110U010063, 2014–2015 рр).

Структура та зміст дисертації

Представлена дисертаційна робота викладена на 140 сторінках друкованого тексту і складається зі вступу, огляду літератури, опису матеріалів і методів дослідження, власних досліджень, аналізу й обговорення отриманих результатів, висновків і практичних рекомендацій. Роботу ілюстровано 35 таблицями та 19 рисунками. Список використаних при підготовці дисертації джерел містить 190 найменувань, з них кирилицею – 115 (60,5%), латиною – 75 (39,5%).

В огляді літературних джерел за темою дослідження автором достатньо повно розкриті наявні підходи та наукові результати, пов'язані з впливом онтогенезу очної ямки на її будову, визначенням морфометричних параметрів окремих анатомічних структур очної ямки та методами їх оцінки,

значущістю структур очної ямки для антропології та клінічної медицини.

На підставі аналізу літературних джерел було зроблено цілком обґрунтований висновок про недостатню кількість наукових даних щодо морфометричних характеристик очної ямки та їх індивідуальної мінливості у зв'язку з віком, статтю, краніотипом, застарілість використовуваних методів візуалізації структур очної ямки, необхідність вибору підходу до визначення анатомічних орієнтирів оцінки морфометричних показників, який би найкраще відповідав її анатомічній формі. На підставі даного висновку автор мав змогу уточнити предметно-об'єктну сферу дослідження, сформулювати мету та коректно визначити задачі виконання дисертаційної роботи, поставити питання про вибір адекватних методів їх розв'язання.

Завдання роботи цілком відповідають меті дослідження і стосуються вивчення індивідуальної анатомічної мінливості кількісних показників очної ямки дорослих людей у зв'язку з симетрією черепа, віком, статтю, краніотипом; встановлення взаємозв'язку між величинами морфометричних показників у всіх виділених групах.

Розв'язання поставлених завдань стало можливим в ході застосування релевантного методичного апарату і раціональної організації процесу дослідження, що достатньо ясно обґрунтовано в розділі 2.

В розділі 3 представлені результати морфометричного аналізу розмірів очної ямки. Зокрема, визначено низку лінійних (довжина стінок, глибина очної ямки, висота і ширина входу в очну ямку) та кутових (кут нахилу входу в очну ямку, кут між медіальною та латеральною стінками), показано відсутність асиметрії цих показників у сагітальній площині, визначено особливості мінливості у зв'язку з віком, статтю, краніотипами за черепним індексом.

Розділ 4 є заключним і відображає інформацію стосовно результатів власних досліджень дисертанта та їх співставлення з відомими науковими фактами.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення та висновки, викладені в кандидатській дисертації Дубини С.О. обґрунтовані і впливають з комплексу досліджень, проведених автором з використанням сучасних методів наукового пошуку, адекватних задачам дисертаційної роботи, зокрема, оцінки морфометричних показників за допомогою комп'ютерної томографії, варіаційно-статистичного аналізу отриманих даних, комп'ютерно-графічного аналізу та представлення результатів. Методи та інструменти дослідження, описані в роботі, можуть бути відтворені.

Отримані результати носять об'єктивний характер і мають певний елемент новизни. Вони були оброблені загальноприйнятими методами математичної статистики. Узагальнюючі дані відповідають отриманому фактичному матеріалу, наукові положення, висновки та рекомендації, які були сформульовані, обґрунтовані отриманими даними.

Вірогідність результатів та наукова новизна, повнота їх викладу в опублікованих працях

Автором представлені положення, висновки та рекомендації, що відповідають отриманим даним і є логічними наслідками результатів досліджень.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у тому, що вперше прижиттєво встановлені середні значення та довірчі інтервали морфометричних та кутових показників очних ямок дорослих людей першого, другого періодів зрілості та похилого віку методом комп'ютерної томографії і виявлено особливості їх мінливості. Наукову та практичну значущість має деталізація даних щодо статевих співвідношень лінійних та кутових морфометричних показників очної ямки, обґрунтування автором значущості крайніх форм краніотипів за черепним індексом для опису варіабельності кількісної анатомії очної ямки. Наукові здобутки дисертанта стосуються і внеску у методику морфологічних досліджень: дістало

подальшого розвитку обґрунтування порядку вимірювань довжини стінок очної ямки від точки на отворі каналу зорового нерву, доведено недостатню точність відомого в науці підходу до визначення обсягу очної ямки як обсягу чотиригранної піраміди.

Одержані результати досліджень поглиблюють і розширюють існуючі уявлення про морфологічну будову очної ямки і особливості морфометричних характеристик її структур.

Наукові дані, отримані Дубиною С.О., можуть бути використані при плануванні відновних хірургічних операції при травмах краніофасіальної області, видаленні злоякісних утворень очної ямки та її стінок; оперативному лікуванні глаукоми, катаракти та запальних захворювань судинного тракту органа зору; проведенні судово-медичної експертизи; проведенні порівняльних антропологічних досліджень. Отримані результати відкривають перспективи розвитку науки та практики створення штучних кісткових імплантів стінок очної ямки.

За темою дисертації опубліковано 11 наукових публікаціях, зокрема 1 стаття – у закордонному видавництві, 6 статей – у журналах, рекомендованих ДАК України (всі видання входять до міжнародних наукометричних баз), 4 тези матеріалів наукових конференцій.

У публікаціях відображено всі основні положення дисертаційної роботи. Автореферат дисертації за змістом та формою відповідає вимогам ДАК України і містить усі основні положення дисертації.

Зауваження щодо змісту й оформлення дисертації та автореферату

Дисертаційна робота виконана на відповідному рівні, дає привід для наукової дискусії, але має деякі недоліки. До їх числа слід віднести наступне:

1. В літературному огляді автором описуються варіанти анатомічної норми медіальної стінки очної ямки, які можуть вплинути на її довжину, однак надалі ці варіанти не враховуються в переліку критеріїв включення у досліджувану вибірку, що могло призвести до помилок в результатах оцінки індивідуальної мінливості.

2. В розділі 2 здобувач наукового ступеня в описі процедур кореляційного аналізу наводить спосіб оцінки довірчих інтервалів коефіцієнтів кореляції, однак в описі результатів власного дослідження результати застосування даного способу не наводяться.

Крім того, потребує з'ясування точка зору дисертанта з приводу наступних питань, які виникли в процесі підготовки відгуку:

1. Попри проведеній автором прискіпливий огляд літературних джерел недостатньо обґрунтованим видається вибір кутових показників для аналізу, тому дисертанту варто пояснити, яке теоретичне і клінічне значення мають використані кутові показники?

2. На сьогоднішній момент, з появою прижиттєвих засобів візуалізації кісткових структур, зокрема, використовуваної в роботі комп'ютерної томографії, існує думка про надлишковість вивчення мінливості анатомічних структур у зв'язку з краніотипами. Які підстави, на думку дисертанта, існують для проведення такого дослідження, крім анатоמו-антропологічного інтересу?

3. При оцінці вікових особливостей морфометричних показників дорослих людей автором виявлено значущість II періоду зрілого віку і періоду похилого віку у мінливості значень окремих кількісних параметрів очної ямки. Разом з тим, недостатньо зрозуміло, чи є така мінливість результатом випадковості, чи її можна вважати віковою нормою.

Разом з тим, зауваження, які виникли при аналізі дисертації не торкаються суті роботи і мають переважно редакційний та рекомендаційний характер.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Дубини Сергія Олександровича виконана за спеціальністю 14.03.01 – нормальна анатомія (медичні науки), її тема та зміст відповідають паспорту спеціальності, затвердженому постановою президії ДАК України.

Рецензована дисертація є закінченим і самостійним науковим дослідженням, актуальність якого представляється безсумнівною, виконана

на достатньому експериментальному матеріалі з використанням сучасних методів досліджень, містить нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, оригінальні, принципові та суттєві, раніше не захищені наукові положення. Наукові результати, отримані дисертантом, знайшли відображення в публікаціях, зміст дисертації розкрито в авторефераті.

Таким чином, можна зробити висновок, що дисертаційна робота (та автореферат) Дубини Сергія Олександровича на тему «Морфометрія очної ямки дорослих людей за даними комп'ютерної томографії» відповідає вимогам п. 11 “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника” (Постанова Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р.), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.03.01 – нормальна анатомія.

Офіційний опонент:

доктор медичних наук, професор,
професор кафедри анатомії людини
ім. М.Г. Туркевича
ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет»

Б.Г. Макар

Підпис проф. Макара Б.Г. засвідчую
Вчений секретар
ВДНЗ України “Буковинський
державний медичний університет”

Павлунік І.І.